Integrarea politică și social-economică a Basarabiei în cadrul României reflectată în caricatura propagandistică din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească*

Alexandru MOLCOSEAN**

Introducere

Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 a contribuit la accentuarea tensiunilor din cadrul relaţiilor diplomatice dintre statul român și Rusia sovietică. Interpretând acest act drept un abuz, materializat prin „anexarea" fostei gubernii, Uniunea Sovietică a iniţiat elaborarea unui mecanism politic și diplomatic complex, menit să faciliteze recuperarea provinciei respective. Punctul culminant al demersurilor sovietice de revendicare a teritoriului cuprins între Prut și Nistru a fost reprezentat de Conferinţa româno-sovietică din aprilie 1924 de la Viena. Eșecul înregistrat de partea bolșevică în cadrul acestei întruniri geopolitice a determinat orientarea strategiei sovietice către înființarea, în stânga Nistrului, a unui veritabil „magnet pentru Basarabia". În acest context, s-a conturat necesitatea imperativă a constituirii unei entităţi „statale" de dimensiuni reduse, concepută să proiecteze o imagine deliberat distorsionată a realităţii, cu scopul de a genera tensiuni sociale și de a stimula mișcări contestatare în teritoriile situate la est de Nistru. Astfel, la 12 octombrie 1924, pe teritoriul

* Studiu realizat în cadrul proiectului PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0134 – Trasee și convergențe naționale și culturale: Transilvania și Basarabia, finanţat de Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS – UEFISCDI, în cadrul PNCDI IV / This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS – UEFISCDI, project number PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0134 – National and Cultural Paths and Convergences: Transylvania and Bessarabia, within PNCDI IV.

** Cercetător ştiinţific, dr., Institutul de Istorie al Universităţii de Stat din Moldova

Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a fost creată o nouă formaţiune „statală" – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM).

Noua republică a fost înzestrată cu întregul aparat instituţional necesar susţinerii unui amplu demers propagandistic: o constituţie proprie, organe supreme de conducere, precum şi comisariate specializate în domenii precum agricultura, comerţul, industria, sănătatea publică şi educaţia. În cadrul cercetării de faţă ne propunem să analizăm modul în care integrarea politică şi social-economică a Basarabiei în cadrul României a fost reprezentată, distorsionată şi instrumentalizată în caricatura propagandistică din RASSM, ca parte a strategiei sovietice de contestare a actului Unirii din 1918.

Obiectivele acestui studiu constau în identificarea şi contextualizarea temelor propagandistice prezente în caricatura din RASSM referitoare la administraţia românească din Basarabia, în raport cu evoluţiile politice şi diplomatice româno-sovietice din perioada interbelică. Totodată, ne propunem să analizăm mijloacele vizuale şi simbolice utilizate în caricaturile propagandistice menite să construiască o imagine negativă a integrării politice şi social-economice a Basarabiei în cadrul României şi pentru a stimula tensiuni sociale şi identitare. În ultimă instanţă, considerăm esenţială evaluarea rolului caricaturii ca instrument de propagandă în interiorul mecanismului instituţional al RASSM, în scopul înţelegerii funcţiei sale în strategia sovietică de influenţare a opiniei publice şi de revendicare simbolică a teritoriului dintre Prut şi Nistru.

Aspecte teoretice ale caricaturii

Sursă vizuală care, prin modul în care este realizată reflectă diverse aspecte ale vieţii politice, economice, sociale şi culturale dintr-o societate, caricatura este, pe bună dreptate, instrumentul cel mai eficient de transmitere a informaţiei către receptor. Cunoscută ca „desenul-şarjă, desenul-ilustraţie, desenul-simbol" şi realizată prin intermediul „desenului laconic şi al liniilor reuşite"[1], caricatura înlocuieşte mesajul scris care, în unele cazuri, poate fi de prisos sau chiar ineficient. Raportată la spaţiul RASSM, caricatura s-a dovedit unul din mijloacele eficiente de comunicare dintre administraţia sovietică şi populaţia din raioanele de peste Nistru (Ananiev, Balta, Bîrzula, Camenca, Crutî, Dubăsari, Grigoriopol, Ocna-Roşie, Rîbniţa, Slobozia, Tiraspol) în contextul promovării politicii centrale a Partidului (bolşevic) Comunist din Ucraina.

Într-o societate în care numărul celor analfabeţi, în anul 1926, ajungea la

[1] Victoria Bulicanu, *Umorul și satira în creațiile jurnalistice moldovenești,* în „Creativitatea în jurnalism", Chișinău, USM, 2018, p. 100.

63,1% dintre care „ucrainenii alfabetizaţi însumau 36,6%, ruşii – 44,3%, evreii – 62%, nemţii – 66%, iar moldovenii care ştiau a citi reprezentau doar 25,8%”[2], a încerca răspândirea în sânul comunităţilor de moldoveni (români), ruși sau ucraineni de mesaje propagandistice scrise, ar putea fi considerată o eroare gravă din punct de vedere strategic. Conform datelor prezentate de cercetătoarea Elena Negru, în anul 1926, ca urmare a hotărârii adoptată la 29 septembrie aceluiași an – „Despre măsurile pentru înfăptuirea învăţământului general pe teritoriul RASSM”, urmau să beneficieze de instituţii de învăţământ și personal calificat doar „204 din cele 687 de localităţi”[3] câte erau la activ în republică. Ponderea elevilor moldoveni cu vârste cuprinse între 9–17 ani „constituia numai 15,5%”[4]. Prin urmare, atestăm în presa timpului din RASSM, în primii ani de instituire a puterii sovietice, abundenţa articolelor care sunt însoţite de caricaturi umoristice, scheme prin intermediul cărora sunt redate diferite rezultate de ordin social-economic, fotografii și desene sugestive.

Caricatura servește interesul de ordin propagandistic, deoarece „spre deosebire de scris, care presupune ca cel căruia i se adresează să știe să scrie, să citească și să înțeleagă mesajul, imaginea este mai ușor de înțeles și are o mai mare putere de convingere, îndeplinind simultan două condiţii esenţiale: funcţionalitate și caracter estetic”[5]. Fiind o sursă istorică reprezentată într-un mod inedit, caricatura este un martor ocular care oferă „informaţii importante cu privire la politicieni, ideologii, credinţe și prejudecăţi, elemente care dau o lumină vie asupra evenimentelor politice pe care acestea le descriu”[6]. Cercetătoarea lituaniană Evija Zača menţionează în articolul intitulat *Caricature as a creative work for its creator and* viewer (Caricatura ca operă creativă pentru creatorul și privitorul său): „Caricaturile au devenit o oglindă distorsionată care arată o realitate deformată, dar încă destul de prezentă”[7]. În studiul *Caricatura, lirica*

---

[2] Ion Chirtoagă, Ion Jarcuţchi, Elena Negru, *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent,* Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 280.

[3] Elena Negru, *Politica etnoculturală în RASS Moldovenească (1924–1940),* Chișinău, Editura Prut Internaţional, 2003, p. 71.

[4] Valentin Burlacu, *Formarea și evoluţia RASS Moldovenească (1924–1940),* Chișinău, Agenţia pentru știință și memorie militară, 2021, p. 339.

[5] Oana Ilie, *Colectivizarea și lupta de clasă în caricatura din presa vremii, 1949–1959,* în „Muzeul Naţional”, nr. 1, 2005, p. 392.

[6] Mihai Chirvăsuță, *Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România*, în „Studia Politica: Romanian Political Science Review”, 2018 p. 448.

[7] Evija Zača, *Caricature as a creative work for its creator and viewer*, în „Limes Borderland Studies”, vol. 5 (1), 2012, p. 54.

și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România, Mihai Chirvăsuţă citează opinia cercetătoarei Tese Wintz Neighbor pe marginea caricaturii, care afirmă că „spre deosebire de un editorial, caricatura are puterea de a diseca aproape instantaneu o problemă politică, aceasta putând fi mult mai veridică și mai înțeleasă decât sute de cuvinte de analiză politică dintr-un anumit text”[8]. În cercetarea intitulată *Colectivizarea și lupta de clasă în caricatura din presa vremii, 1949–1959*, Oana Ilie punctează asupra faptului că „un procent mare, între 60–90%, din totalul informaţiilor prelucrate de scoarţa cerebrală sunt de natură vizuală, de aceea propaganda prin imagini a avut mereu un mai mare impact asupra omului”[9].

Conchidem asupra faptului că reprezentările grafice realizate într-un mod satiric sau umoristic, însoţite sau nu de mici texte care ilustrează un eveniment, un individ sau o ideologie, au constituit de-a lungul timpului resortul care a ajutat grupul politic sau individul aflat la conducerea unui stat să propage în societate un mesaj ideologic ușor de recepţionat și ulterior asimilat[10].

Presa timpului ca instrument propagandistic în RASSM

Formarea RASSM la 12 octombrie 1924, pe malul stâng al Nistrului, în imediata vecinătate a Regatului României, a constituit fundamentul unei ofensive bolșevice orientate împotriva statului român. Conform directivelor emise de la Moscova Basarabia, aflată sub administraţie românească, trebuia prezentată populaţiei din RASSM drept o „colonie” a României „boierești”, în care spiritul burghezo-capitalist era impus prin teroare și violenţă. Din punct de vedere factologic, autorităţile bolșevice urmăreau construirea unei realităţi deliberate, profund distorsionate, menite să contribuie la edificarea unei iluzii utopice privind existenţa unui „Rai comunist”, pretins instaurat pe malul stâng al Nistrului, în cadrul RSS Ucrainene.

Îndoctrinarea maselor cu noţiuni utopice specifice realismului socialist a fost realizată prin utilizarea tehnologiilor de comunicare disponibile în anii 1920–1930 ai secolului XX, precum presa scrisă, radioul, cinematograful mobil[11],

---

[8] Mihai Chirvăsuţă, *op. cit.,* p. 448.

[9] Oana Ilie, *op. cit.,* p. 392.

[10] Alexandru Molcosean, *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului,* în „International Scientific Conference Research, Development and Innovation from the Perspective of the Global Ethics”, 3rd edition, Chișinău, UTM, 2022, p. 146.

[11] Cinematograful mobil era utilizat în special pentru propaganda agricolă. A se vedea Agenţia Naţională a Arhivelor, Direcţia Arhiva Organizaţiilor Social-Politice (în continuare

prelegerile publice[12] etc. Printre instrumentele cele mai eficiente puse în slujba propagandei bolșevice din RASSM s-a numărat ziarul. Utilizarea pe scară largă a presei scrise în vederea difuzării informaţiilor cu un pronunţat caracter tendenţios prezenta o serie de avantaje: costuri reduse de producţie; accesibilitate extinsă la nivelul publicului-ţintă[13]; posibilitatea recitirii sau transmiterii ziarului către vecini ori alţi membri ai familiei; conservarea pe termen mai îndelungat a unor articole sau imagini considerate relevante, prin decupare; folosirea ziarelor ca material didactic în școlile republicii, datorită prezenţei fotografiilor liderilor politici și autorităţilor diriguitoare; precum și includerea mesajelor vizuale, menite să faciliteze asimilarea conţinutului în condiţiile unui nivel ridicat de analfabetism în rândul populaţiei. Prin urmare, presa din RASSM a constituit unul dintre pilonii fundamentali pe care s-a sprijinit întregul aparat propagandistic al autorităţilor bolșevice.

Amplasată pe axa ierarhiilor administrative, RASSM ocupa poziţia a treia în sistemul de organizare și funcţionare „statală" al Uniunii Sovietice. În consecinţă, deciziile fundamentale erau adoptate la Moscova, iar directivele erau transmise autorităţilor din Ucraina. În ultimă instanţă, RASSM era obligată să se conformeze ordinelor venite iniţial de la Harkov, iar ulterior de la Kiev[14]. Caracterul profund centralizat al exercitării puterii politice în URSS s-a reflectat și asupra activităţii periodicelor din RASSM. Astfel, principala „sursă" de preluare a informaţiilor propagandistice, care erau ulterior adaptate și difuzate în presa din stânga Nistrului, a fost revista „Krasnaia Besarabia" (Красная Бессарабия). Editată la Moscova în perioada 1926–1938, publicaţia reflecta situaţia politică internaţională, aducea elogii Armatei Roșii, prezenta aspecte social-economice din Basarabia „ocupată de români", precum și rezultatele considerate remarcabile în domeniul agriculturii din RASSM.

Analiza periodicelor din RASSM a permis clasificarea ziarelor în două categorii distincte: ziare republicane și ziare raionale. Publicaţiile din prima categorie aparţineau instituţiilor republicane de partid. Astfel, oficiosul „Plugarul

ANA DAOSP), Fondul 49 al *Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei*, dosar 1615, f. 18.

[12] *Дареа де самэ а конгресулуй ынтый ал сфатурилор дин РССА Молдовенеаскэ де депутаць, мунчитори, цэрани ши осташь рошь (19 – 25 априлие 1925),* Балта, Едиция К. Ы. Ч. ал РАССМ, 1925, п. 36.

[13] Populaţia din RASSM era încurajată să se aboneze la ziare. De exemplu, în 1926 tarifele pentru perfectarea abonamentului la periodicul republican „Plugarul Roș" erau: o lună – 15 copeici; trei luni – 45 de copeici; șase luni – 90 de copeici; un an – 1,80 copeici. Vezi „Plugarul Roș", 6 martie 1926, p. 1.

[14] Până în 1934, orașul Harkov a fost capitala RSS Ucrainene.

Roş" era prezentat drept Gazeta Comitetului Moldovenesc al PC(b)U, a *Comitetului Central Moldovenesc al Sovietelor Deputaţilor Muncitori, Ţărani şi Soldaţi Roşii, precum şi a Sovietului Moldovenesc al Uniunilor Profesionale*. În schimb, ziarele raionale purtau antetul „*Organul Comitetului Raional al PC(b) U şi al Comitetului Executiv din raionul…*", fiind indicată denumirea unuia dintre cele 11 raioane ale RASSM. În cadrul cercetărilor desfăşurate a fost posibilă elaborarea unui tablou general (*Tabelul 1*) al periodicelor republicane şi raionale difuzate în RASSM în perioada 1924–1940. Acest demers evidenţiază interesul constant al autorităţilor sovietice pentru construirea unui univers colectiv socialist în rândul unei minorităţi de moldoveni (români) dispersaţi în satele din stânga Nistrului.

Tabelul 1. Periodicele republicane şi raionale din RASSM (1924–1940)

Nr.	**Denumirea periodicului**	**Locul editării**
1.	Biruinţa	Bîrzula
2.	Calea Stalinistă	Slobozia
3.	Calea Bolşevică	Grigoriopol
4.	Colhoznicul Prinestrean	Slobozia
5.	Comsomolistul Moldovei	Balta
6.	Comsomolistul Moldovei	Tiraspol
7.	Dovidirea*	Bîrzula
8.	Drumul Leninist	Camenca
9.	Drumul Socialist	Rîbniţa
10.	Krasnaia Besarabia	Moscova
11.	Lupta Leninistă	Dubăsari
12.	Moldova Literară	Balta
13.	Moldova Socialistă	Tiraspol
14.	Năvălirea Socialistă	Grigoriopol
15.	Ofensiva Socialistă	Grigoriopol
16.	Plugarul Roş	Odesa-Balta**
17.	Scânteia Leninistă***	Tiraspol
18.	Червоний Орач****	Balta

* La scrierea textului au fost respectate normele ortografice de epocă.

** Până în luna decembrie 1924, ziarul era editat la Odesa. După constituirea RASSM la 12 octombrie, ziarul a început să fie editat în capitala noii republici – Balta.

*** Revistă pentru copii.

**** „Cervonii Oraci" – varianta ucraineană a ziarului „Plugarul Roş".

La baza formării RASSM au stat și considerente de ordin identitar[15] – crearea unei națiuni moldovenești, care să se distingă de cea românească. Astfel, constituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești „ar focaliza atenţia și simpatia populaţiei basarabene și ar crea pretenţiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei"[16], iar „unirea teritoriilor de pe ambele maluri ale Nistrului va servi drept breșă strategică a URSS faţă de Balcani (prin) Dobrogea și faţă de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiţia)"[17]. Astfel, atât geopolitica internațională și regională cât și politica de moldovenizare a fost promovată intens de colaboratorii presei scrise din stânga Nistrului. În acest context, presa din RASSM a devenit unul dintre principalele instrumente de implementare a acestor obiective ideologice și geopolitice. Pentru a înţelege în ce măsură politica de moldovenizare și proiectul identitar sovietic au fost transpuse la nivel practic, este necesară analiza structurii de cadre a redacţiilor care au produs și difuzat acest discurs. Astfel, examinarea componenţei naţionale, a competenţelor lingvistice și a profilului de vârstă al colaboratorilor ziarelor „*Plugarul Roș*" și „*Cervonii Oraci*" oferă o perspectivă relevantă asupra modului în care aceste politici au fost promovate efectiv (*Tabelul 2*).

Tabelul 2. Colaboratorii ziarelor „Plugarul Roș" și „Cervonii Oraci" la 1 martie 1930[18]

Nr.	**Numele Prenumele**	**Naționalitatea**	**Competențe lingvistice**		**Vârsta (ani)**
			„Moldovenește"	**Ucraineană**	
1.	Pocrovschi	Rus	mediu	mediu	26
2.	Sluţcaia K. I.	Evreu	bine	bine	24
3.	Nica S. I.	Moldovean	bine	mediu	19
4.	Burduja M. I.	Moldovean	bine	puțin	32
5.	Simacovici V. A.	Ucrainean	nu	bine	26
6.	Chirsei P.	Moldovean	bine	bine	27
7.	Aizenberg I. M.	Evreu	nu	bine	22
8.	Teodorschi V. T.	Moldovean	bine	slab	28
9.	Banita L. L.	Evreu	nu	bine	26
10.	Vinogradschi M.	Moldovean	bine	bine	23
11.	Aderson V. L.	Ucrainean	slab	bine	25
12.	Mai-Dneprovici	Ucrainean	nu	bine	23
13.	Casovschii L. E.	Evreu	puțin	puțin	44

[15] A se vedea în acest sens studiul complex semnat de Elena Negru, Gheorghe Negru, *Politica identitară în RSS Moldovenească, 1940–1941, 1944–1989,* Chișinău, Editura Lexon-Prim, 2025.

[16] Anton Moraru, *Destinul unui document,* în „Cugetul", nr. 5–6, 1992, p. 56.

[17] Elena Negru, *op. cit.,* p. 12.

[18] ANA DAOSP, Fondul 49 al *Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei,* dosar 1880, f. 9.

Nr.	Numele Prenumele	Naţionalitatea	Competenţe lingvistice		Vârsta (ani)
			„Moldovenește”	Ucraineană	
14.	Gorobţov F. N.	Ucrainean	slab	bine	29
15.	Zebegret M. Ș.	Evreu	bine	bine	26
16.	Gheinisman Ia. I.	Evreu	nu	bine	18
17.	Saharnaia S. A.	Evreu	nu	bine	18
18.	Pisarenco M.	Moldovean	bine	bine	23
19.	Grecul I.	Moldovean	bine	bine	24
20.	Vașenco Ș.	-	-	-	-

Privind retrospectiv structura de cadre a redacţiei ziarelor „Plugarul Roș”[19] și „Cervonii Oraci”, se poate observa că repartizarea colaboratorilor în funcţie de criteriul naţional era următoarea: ruși – 1 persoană, evrei – 7, moldoveni – 7, ucraineni – 4, iar în cazul unei persoane naţionalitatea nu este cunoscută. Limba „moldovenească” era cunoscută bine de nouă colaboratori, la nivel mediu sau redus de două persoane, slab de alte două persoane, în timp ce șase colaboratori nu cunoșteau deloc această limbă. Pentru Vașenco Ș. nu sunt atestate date referitoare la competenţele sale lingvistice. În ceea ce privește limba ucraineană, 14 persoane o cunoșteau bine, patru colaboratori aveau competenţe medii sau slabe, dintre care doi cunoșteau limba ucraineană doar la nivel elementar. Vârsta colaboratorilor varia între 18 și 44 de ani. În medie, în martie 1930, vârsta angajaţilor era cuprinsă între 22 și 29 de ani.

Structura de cadre a redacţiei „*Plugarul Roș*” și „*Cervonii Oraci*” reflectă un colectiv eterogen din punct de vedere naţional și lingvistic, caracteristic contextului socio-politic al epocii. Deși limba „moldovenească” nu era cunoscută de toţi colaboratorii, competenţele lingvistice generale, în special în limba ucraineană, erau relativ ridicate. Totodată, predominanţa tinerilor în componenţa redacţiei sugerează orientarea către cadre tinere, aflate la început de carieră, adaptabile cerinţelor ideologice și profesionale ale vremii.

În concluzie, analiza formării și funcţionării presei scrise din RASSM demonstrează că aceasta a constituit un instrument fundamental al politicii

[19] Considerăm important de menţionat că primul redactor al ziarului a fost Mark Boceacer, iar în anul 1927 funcţia de redactor-șef era deţinută de Pavel Chior, în timp ce Teodor Malai a fost numit redactor literar. Ulterior, în anul 1937, în contextul declanșării Marii Terori din URSS, persoanele enumerate anterior au fost etichetate drept „dușmani ai poporului” și executate prin împușcare. Pentru o imagine mai amplă a funcţionarilor care au activat în RASSM precum și istoricul instituţiilor a se consulta Denis Bulancea, Veronica Bulba (Spînu), Lilia Crudu [et al.], *Instituţiile și nomenclatura sovietică și de partid din RASSM și RSSM (1924–1956),* (coord. Marius Tărîţă), Chișinău, Editura Cartdidact, 2017.

sovietice de propagandă, îndoctrinare şi construcţie identitară, subordonată unui sistem strict centralizat de luare a deciziilor. Presa din stânga Nistrului a reflectat fidel directivele ideologice venite de la Moscova și Kiev, contribuind la promovarea unei imagini distorsionate a realităţilor din Basarabia și la legitimarea proiectului moldovenist sovietic. Diversitatea tipologică a periodicelor, alături de structura eterogenă, preponderent tânără și adaptabilă a colectivelor redacţionale, relevă caracterul dirijat şi artificial al acestui demers. Astfel, presa din RASSM nu poate fi înţeleasă ca un simplu canal informaţional, ci ca o componentă esenţială a mecanismului de control ideologic și de influenţare a conștiinţei colective în contextul confruntării geopolitice și identitare dintre cele două state de pe ambele maluri ale Nistrului.

Integrarea politică a Basarabiei redată în grafica satirică

Până la constituirea oficială a RASSM, la 12 octombrie 1924, autorităţile sovietice au pregătit terenul din stânga Nistrului printr-o serie de acţiuni coordonate, precum organizarea conferinţelor săteşti[20], realizarea unor studii sociologice[21] care, în cele din urmă, s-au dovedit a fi falsificate și publicarea de articole în presă menite să conteste legitimitatea unirii Basarabiei cu România din 1918. Tema centrală a acestor demersuri a constat în promovarea mesajului privind „ocuparea" prin forţă a provinciei dintre Prut și Nistru de către armatele române.

Astfel, în numărul trei al oficiosului ziar „Plugarul Roș", din 15 iunie 1924, poate fi identificată o caricatură intitulată „Iată cu ce *bunăvoinţă* s-a unit Basarabia către *patria mumă*". Șarja îl reprezintă pe un ţăran basarabean cu mâinile legate la spate și cu o bandană care îi acoperă gura. În faţa acestuia este înfăţișat generalul Alexandru Averescu, care îndreaptă spre el un pistol, în timp ce în cealaltă mână agită un cuţit. Întreaga scenă este plasată sub privirea omului politic britanic Neville Chamberlain (*fig. 1*). Prin această reprezentare, autorul caricaturii urmărește să transmită privitorului ideea conform căreia unirea Basarabiei cu România s-ar fi realizat prin constrângere, iar membrii

[20] Scopul organizării acestor întruniri în rândul ţăranilor consta în crearea premisei conform căreia, formarea RASSM ar fi venit din rândul maselor populare. Vezi Alexei Memei, *Teroarea comunistă în RASSM (1924–1940) și RSSM (1944–1947),* Chișinău, Editura Serebia, 2012, p. 17.

[21] Bolșevicii au încercat să justifice necesitatea înființării proiectului „statal" pe teritoriul Ucrainei motivând prezența masivă a moldovenilor în teritoriile din stânga Nistrului. Vezi Oleg Galușcenco, *Populaţia RASSM (1924–1940),* Chișinău, Tipografia Academiei de Științe, 2001.

Sfatului Țării ar fi fost supuși presiunilor și amenințărilor armate în momentul votării actului unirii, la 27 martie 1918.

În realitate, pe fundalul situației tensionate din Basarabia care era jefuită de bolșevicii care se retrăgeau de pe front, „guvernul lui Ion C. Brătianu a luat hotărârea de a interveni în Basarabia cu două divizii de infanterie și două de cavalerie. La 8/21 ianuarie 1918 trupele române ale Diviziei 11, condusă de generalul Ernest Broșteanu au trecut Prutul, forțele ruse retrăgându-se la Nistru"[22]. Prezența lui Neville Chamberlain aprofundează ideea precum că „luarea" Basarabiei de către români s-a făcut cu acordul Angliei, cea care a recunoscut unirea la 28 octombrie 1920 în cadrul Conferinței de Pace de la Paris.

În 1926, la Moscova începe să fie editată revista propagandistică „Krasnaia Besarabia", cu accente evidente asupra chestiunii Basarabiei, precum și a modului în care această provincie era administrată de Regatul Român. Un fapt interesant îl constituie coperta acestei publicații. Inițial, numărul unu al revistei prezenta conturul hărții a părții estice a României învecinată cu URSS, iar teritoriul Basarabiei colorat cu roșu (*fig. 2*). În numărul doi al revistei a fost inclus și teritoriul RASSM în următoarele limite geografice: „a) la nord-est – prin granița de nord-vest a satelor Grușca și Ocnița, raionul Velico-Cosnița, ocrugul Tulcin, gubernia Podolia, urmând apoi pe graniță: raionul Camenca, ocrugul Tulcin, gubernia Podolia, lăsând la o parte satele Bologani și târgușorul Zagnitcov, urmând mai departe în direcția satelor Pisarevca, Petrovca, raionul Crutîe, ocrugul Balta, gubernia Odesa, urmând apoi direcția stației Borșci și a satelor Ghidirim, Pasițelî, Osipovca; b) la est – prin granița răsăriteană a satului Mihailovca în direcția orașului Ananiev, Valea-Hoțului, Antonovca, Elenovca, Novo-Alexandrovca; Sloboda Ploscaia, Grădinița, or. Tiraspol, cătunul Slobozia, apoi pe limanul Cuciurgan, prin lacul Ploscoe, în direcția satului Troițcoe; c) la vest și sud-est – prin granița de stat a Uniunii RSS"[23]. Atât Basarabia, cât și RASSM sunt colorate cu roșu (*fig. 3*). În 1927, harta de pe coperta revistei capătă o formă „umană". Respectând forma Basarabiei, este reprezentată o

[22] Lidia Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917–1934),* Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003, p. 23.

[23] *Hotărârea Sesiunii a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina „Cu privire la formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești", 12 octombrie 1924,* în „Caiete de istorie", nr. 1 (12), 2004, p. 27. Un aspect important este faptul că bolșevicii considerau la estul RASSM drept frontieră nu Nistrul, ci Prutul. Vezi Ion Șișcanu, *RASS Moldovenească – o altă Carelie sovietică în planurile cominterniste ale Rusiei (1924),* în „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", nr. 4 (35), 2014, p. 86; Alexandru Molcosean, *Un proiect de stemă al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1924*, în „Heraldica Moldaviae", nr. 5, 2023, pp. 87–98.

femeie îngenuncheată, cu faţa spre România, iar brâul acesteia legat cu o funie. În direcţia Basarabiei, din partea românească este îndreptată ţeava unui tun și două baionete (*fig. 4*). Această imagine a Basarabiei „înrobite" va însoţi revista moscovită „Krasnaia Besarabia" până în ultimul an al editării – 1938.

Anul 1927 a marcat o nouă cotitură în evoluţia relaţiilor diplomatice europene. La 7 martie 1927, Italia a recunoscut unirea Basarabiei cu România, fapt care a condus la tensionarea relaţiilor sovieto-italiene. Presa bolșevică a satirizat acest eveniment prin intermediul a două caricaturi. În prima dintre acestea sunt reprezentaţi prim-ministrul României, Alexandru Averescu, și președintele Senatului Italiei (probabil), Tommaso Tittoni, dansând pe o scenă de mici dimensiuni, în timp ce figura gigantică a lui Neville Chamberlain îi acompaniază cântând la un acordeon, instrument asociat frecvent spectacolelor de circ (*fig. 5*). În cel de-al doilea caz, în prim-plan este ilustrat Benito Mussolini, înfăţișat în ipostaza unui tenor care interpretează textul unui document intitulat „Întărirea protocolului despre Basarabia". În fundal se distinge silueta unei femei încătușate, cu lanţuri la mâini și la picioare, în timp ce un militar o lovește din spate cu patul armei (*fig. 6*). Întreaga scenă transmite ideea conform căreia Basarabia constituia pentru România o pradă de război ce urma să cunoască drumul sclaviei, iar Italia fiind reprezentată ca garant al României în cazul chestiunii Basarabiei.

Integrarea Basarabiei în sfera de influenţă a statului român a fost exploatată de propaganda bolșevică în vederea construirii imaginii unui regim violent și profund militarizat, presupus a fi fost instaurat în provincie după anul 1918. În acest cadru discursiv, în anul 1930, revista „*Krasnaia Besarabia*" a publicat o caricatură în care jandarmul român este reprezentat călcând cu cizmele harta Basarabiei, în timp ce își sprijină vârful sabiei pe teritoriul acesteia (*fig. 7*). Aspectul politic din Basarabia a fost abordat de presa propagandistică prin ilustrarea decurgerii proceselor electorale în această provincie. Proaspăt eliberată de sub administraţia ţaristă, Basarabia nu cunoștea esenţa exprimării votului liber și asumat, dar numai „introducerea votului universal și implementarea reformei agrare, realizate pe temeiuri largi democratice, putea să producă consolidarea Unirii"[24]. În primul deceniu interbelic Basarabia a fost nevoită să se adapteze la noile realităţi și să „învеţe" ca să voteze. Conform aprecierilor istoriografice[25], scrutinele electorale din anii 1919, 1920 și 1922,

[24] Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918–1928): modernizare prin reforme,* Chișinău, Editura Pontos, 2010, p. 55.

[25] A se vedea pe larg dezbaterea acestor probleme în studiului semnat de Svetlana Suveică, *op. cit.* Vezi și Ana Molcosean, „Aspecte de gen în alegerile locale din judeţul Bălţi în perioada

1926 desfășurate în Basarabia nu au fost lipsite de evenimente care să se răsfrângă negativ asupra procesului electoral (intimidări ale alegătorilor, presiuni făcute din partea susținătorilor concurenților electorali, falsificare masivă a rezultatelor votului etc.).

Abia în 1928 „la 12 decembrie (și 15–19) au loc alegeri parlamentare (unele dintre puținele alegeri netrucate), încheiate cu victoria Partidului Național-Țărănesc (77,76% din voturi), cel mai mare succes electoral înregistrat de un partid politic din România interbelică"[26]. Aceste dificultăți majore ale statului român de a integra Basarabia din punct de vedere electoral în noua formațiune națională au oferit suficient „material" propagandistic autorităților bolșevice din RASSM pentru ca evenimentele să capete o reprezentare satirică. Astfel, în 1931, ziarul „Drumul Leninist" „încânta" cititorii săi cu o caricatură intitulată „Realegerile slobode în România". Imaginea are în prim-plan reprezentat un bici, iar în fundal un călăreț îi biciuiește pe civili (presupușii alegători). În partea de jos a imaginii este notat textul: „Cu ajutorul biciului și a jandarmilor s-a petrecut alegerea parlamentului românesc" (*fig. 8*). O altă șarjă surprinde un jandarm român cu două revolvere îndreptate împotriva unui țăran pe a cărui cămașă este inscripționat „Blocul Muncitoresc-Țărănesc[27]" (*fig. 9*). În modul acesta bolșevicii își exprimau indignarea față de autoritățile române referitor la marginalizarea partidelor de orientare socialistă ca să participe în alegeri.

Analizând retrospectiv, constatăm că retorica promovată de URSS cu privire la faptul că dreptul unor partide politice din România interbelică era încălcat, era una cel puțin paradoxală în contextul în care în Uniunea Sovietică nu existau alte partide în afară de PC(b). Prin urmare, „trăsătura distinctivă a acestui nemaiîntâlnit tip de regim politic, de inspirație jacobină, era concentrarea autorității executive și legislative, după cum și a puterii de a decide asupra tuturor numirilor în structurile legislative, executive și judiciare în mâinile unei singure asociații private, a partidului de la guvernare („ruling party"). După

1929–1938", în *Prin cercetare electorală spre democrație calitativă*, colecție de studii editată de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE), Chișinău, 2024, pp. 4–29; Alberto Basciani, *Dificila unire: Basarabia și România Mare (1918–1940),* Chișinău, Editura Cartier, 2018.

[26] Nicolae Enciu, *Pe calea modernității europene: Basarabia în cadrul noii organizări administrative a României întregite (1918–1925),* Târgu Mureș, Editura University Press, 2025, p. 267.

[27] Blocul Muncitoresc-Țărănesc a fost creat în 1925 „ca organizație de masă legală din care să facă parte comuniștii, social-democrații, elemente radicale din partidul țărănesc și din alte organizații democratice". Vezi Constantin Dobrescu, Petre Țurlea, *Activitatea Blocului Muncitoresc-Țărănesc în județul Prahova,* în „Studii și articole de istorie", nr. LV-LVI, 1988, p. 219.

ce într-un scurt timp bolșevicii au scos în afara legii toate celelalte partide ce activau în Rusia după căderea autocrației, singurul partid rămas era cel aflat la putere – Partidul Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic), care-și va schimba în martie 1919 denumirea în Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia"[28]. În acest context, partidul și-a rezervat dreptul de a „selecta" votanții care urmau să-și exprime opțiunea electorală. De exemplu, la alegerile din 1928–1929, în sovietele locale din RASSM, de dreptul de vot au fost lipsite 11 categorii de persoane: „persoane care foloseau și au folosit munca năimită; persoanele care trăiau și cele care s-au întreținut din bani și alte surse care nu proveneau din munca lor; proprietarii de prăvălii și intermediarii; slujitorii și foștii slujitori ai cultelor religioase; foștii polițiști și agenți ai poliției; condamnații; bolnavii psihic; membrii familiilor celor lipsiți de dreptul de vot"[29].

Adunările publice și mitingurile din Basarabia și RASSM au constituit, la rândul lor, componente ale caricaturii propagandistice utilizate pentru a ilustra „libertatea" întrunirilor din stânga Nistrului și „reprimarea" participanților din provincia basarabeană de către jandarmii români. În acest context, în anul 1927, ziarul „Plugarul Roș" a oferit un cadru comparativ menit să evidențieze caracterul pretins „democratic" al RASSM. În prima parte a imaginii este reprezentată o mulțime numeroasă de oameni purtând drapele inscripționate cu lozinca „Trăiască Republica Socialistă Sovietică Moldovenească". În cea de-a doua jumătate a caricaturii, un jandarm român, înarmat cu două pistoale, le îndreaptă amenințător spre o masă de civili (*fig. 10*), încercând în același timp să obstrucționeze deplasarea acestora. O altă sursă iconografică redă un jandarm ce privește cu jind peste gardul de pe malul Nistrului la mulțimea „liberă" din RASSM care s-a adunat la cea de-a 3-a întrunire a sovietelor (*fig. 11*).

Acțiunile autorităților române îndreptate către înăbușirea unor adunări publice sau mitinguri organizate în Basarabia sunt explicabile din perspectiva tensiunilor existente în această provincie. Este cunoscut faptul că agenții bolșevici acționau la indicațiile Cominternului. În 1924, una dintre directivele importante venite de la Moscova, care trebuiau implementate în România de către Partidul Comunist Român era: „să înfiereze prin propaganda și agitația sa de zi cu zi caracterul anti-național al burgheziei domnitoare românești și să combată toate tratatele imperialiste de pace; să demaște rolul trădător al magnaților unguri, al fabricanților germani, al moșierilor ruși și bulgari și cârdășia lor cu oligarhia română, precum [și] prefăcătoria și incapacitatea social-democrației

[28] Gheorghe Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică,* Chișinău, Editura Civitas, 2005, p. 58.
[29] Valentin Burlacu, *op. cit.,* p. 163.

de a rezolva problema naţionalităţilor; să agite muncitorimea tuturor naţionalităţilor împotriva şovinismului propriei lor burghezii; să ducă o luptă necruţătoare împotriva antisemitismului care nu este decât o încercare de a abate atenţiunea maselor muncitoare de la dezlegarea problemei sociale, subliniind însă limpede totdeauna că Partidul Comunist combate capitalul evreiesc şi îşi pune ca sarcină să adune masele muncitoare evreieşti în rândurile unite ale proletariatului revoluţionar"[30]. Din moment ce adunările publice organizate în Basarabia luau naştere într-un mod artificial, fiind alimentate de figurile bolşevicilor din provincie, statul român îşi rezerva dreptul să acţioneze în ofensivă[31].

Conchidem că în perioada interbelică, chestiunea Basarabiei a fost intens instrumentalizată de propaganda sovietică, în special după crearea RASSM, ca parte a unei strategii politice mai ample de contestare a Unirii din 1918 şi de subminare a legitimităţii statului român. Prin caricaturi, articole de presă, hărţi simbolice şi reprezentări satirice, autorităţile sovietice au construit deliberat imaginea unei Basarabii „ocupate", supuse unui regim violent, militarizat şi nedemocratic, ignorând sau denaturând contextul real al intervenţiei româneşti şi al proceselor de integrare politică şi administrativă. În acelaşi timp, discursul propagandistic sovietic s-a dovedit profund contradictoriu şi ipocrit, întrucât critica lipsa democraţiei şi încălcarea drepturilor politice în Basarabia, în condiţiile în care URSS funcţiona ca un stat monopartid, cu restricţii severe asupra dreptului de vot, libertăţii de asociere şi exprimare. Dificultăţile reale întâmpinate de statul român în integrarea Basarabiei au fost exagerate şi exploatate propagandistic, fiind transformate în „probe" ale unui presupus regim de ocupaţie. Prin urmare, analiza demonstrează că iconografia şi retorica sovietică nu urmăreau o reflectare fidelă a realităţilor politice, ci serveau obiectivelor ideologice şi geopolitice ale URSS, având rolul de a legitima

---

[30] Gheorghe Cojocaru, *Cominternul şi originile „moldovenismului": Studiu şi documente,* Chişinău, Editura Civitas, 2009, pp. 159–160.

[31] Amintim că, în anul 1919, la Chişinău a avut loc răsunătorul proces al celor 108 bolşevici. Aceştia au fost acuzaţi că au pus la cale un complot ce urmărea declanşarea unor răscoale în rândul soldaţilor români şi francezi. În acest scop, au fost constituite comitete „revoluţionare" la Chişinău, Bolgrad, Cahul, Leova, Comrat şi Tighina. Investigaţiile din 1919 au arătat că această organizaţie număra aproximativ 566 de membri şi dispunea de fonduri în valoare de circa 358 000 de ruble, destinate organizării activităţilor propagandistice şi mituirii unor funcţionari români din Basarabia. Profitând de revoltele izbucnite în provincie, Rusia Sovietică urmărea să creeze pretextul pentru a formula pretenţii de reocupare a Basarabiei. A se vedea, în acest sens ziarele: „Dimineaţa", Bucureşti, an XVI, nr. 4761, 21 august 1919, p. 2; „Gazeta Transilvaniei", Braşov, an 80, nr. 152, 27 iulie 1919, p. 2; „Viitorul", Bucureşti, an XIII, 16 iunie 1920, p. 1.

revendicările sovietice asupra Basarabiei și de a contrapune artificial o imagine „democratică" a RASSM unei Românii prezentate ca stat represiv.

Integrarea social-economică a Basarabiei reflectată în caricaturi

Problematica integrării socio-economice a Basarabiei interbelice în cadrul României întregite, expusă prin intermediul caricaturilor propagandistice difuzate în stânga Nistrului, constituie un subiect complex, insuficient explorat în istoriografia[32] actuală. Prin urmare, considerăm că abordarea unei astfel de tematici este în strânsă concordanţă cu dilemele istorice şi identitare ale Republicii Moldova care se manifestă în spaţiul ştiinţific chiar şi la trei decenii de la obţinerea independenţei. Conform ipotezelor istoriografiei sovietice, care au fost preluate ulterior de reprezentanţii orientării statalist-moldoveniste, perioada românească interbelică a lăsat o amprentă negativă asupra Basarabiei. Narative ca: „opresiune socială", „stagnare economică", „asuprire", „teroare burghezo-moşierească" au devenit parte din lexiconul pseudo-ştiinţific de la est de Prut. Sintetizată din punct de vedere comparativ, situaţia social-economică (în accepţiune sovietică și statalistă) a celor două teritorii de pe malurile Nistrului (Basarabia și RASSM) este redată în *Tabelul 3.*

Tabelul 3. Dezvoltarea social-economică a Basarabiei și a RASSM reflectată în istoriografia sovietică (după Nicolae Enciu)[33]

„Dezvoltarea social-economică a Basarabiei în componența României regale":	*RASSM (1924–1940)/ „Raioanele moldovenești din partea stângă a Nistrului":*
– Industria: o tendinţă generală caracterizată prin procese de stagnare; izolarea economiei basarabene de pieţele de desfacere a producţiei din Rusia şi Ucraina; bariere vamale interne, monopolul statului român asupra achiziţionării de materii prime; Basarabia – apendice agrar al României regale; piaţă de desfacere a producţiei industriale a monopolurilor române și străine.	– Naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, a băncilor, transportului, comunicaţiilor etc. – Industria: un proces accelerat de industrializare și de creare de noi ramuri industriale. – Ajutor frăţesc din URSS în dezvoltarea industriei alimentare, adoptarea principiului planurilor cincinale de dezvoltare a economiei naţionale.

[32] Aici pot fi amintite preocupările personale ale autorului, *Reprezentări ale ţăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului,* în „International Scientific Conference Research, Development and Innovation from the Perspective of the Global Ethics", 3rd edition, Chișinău, UTM, 2022, pp. 144–153; Alexandru Molcosean, Ana Molcosean, *Învățarea istoriei contemporane prin caricaturi: Material didactic pentru clasa a 9-a,* Chișinău, Editura Garomont-Studio, 2021.

[33] Nicolae Enciu, *O istorie social-economică a Basarabiei interbelice: monografie,* Chișinău, Editura Universităţii de Stat din Moldova, 2023, p. 31.

„Dezvoltarea social-economică a Basarabiei în componența României regale”:	*RASSM (1924–1940)/ „Raioanele moldovenești din partea stângă a Nistrului”:*
– Agricultura: într-o criză cronică; reforma agrară din 1918–1924 a regenerat stăpânirea moșierească asupra pământului, a intensificat diferențierea socială la sate, a condus la scăderea productivității muncii în agricultură. – Situația social-economică generală: șomaj, creștere a prețurilor, reducerea nivelului de trai, criză agrară, răscoale și revolte muncitorești și țărănești.	– Agricultura: colectivizarea gospodăriilor individuale țărănești, lichidarea chiaburimii în calitate de clasă socială, prin deportarea ei în zonele de est ale URSS. – Crearea de colhozuri și sovhozuri, transformări social-economice radicale în sate, creșterea continuă a nivelului de trai și de bunăstare a populației.

Constatăm, așadar, că „știința istorică” sovietică, conturată în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) după 1944, a transpus în formă scrisă o parte semnificativă a mesajelor propagandistice difuzate anterior în RASSM în perioada 1924–1940. În acest mod, „istoricii” din Moldova sovietică au menținut fidel linia politică a partidului, promovând așa-numite „adevăruri grăitoare” în literatura istorică propagandistică.

Caricatura din RASSM a utilizat figura jandarmului român ca instrument central în ilustrarea și dominarea simbolică a vieții sociale din Basarabia. Personaj intens contestat, prezentat drept un promotor al răului și al violenței duse până la barbarie, jandarmul român apare, paradoxal, și ca un etalon al ordinii și disciplinei sociale[34]. În anul 1926, în paginile revistei „*Krasnaia Besarabia*”, generalul Alexandru Averescu este reprezentat într-o manieră alegorică, ținând în mâna stângă un bici, iar în mâna dreaptă o pușcă, pe a cărei baionetă atârnă, sub forma unui drapel, lozinca „Reacția” (*fig. 12*). O altă imortalizare a agentului de menținere a ordinii publice îl surprinde într-o postură ofensivă: cu o expresie gravă, nas coroiat, din țeava revolverului pe care îl ține în mâna stângă se ridică fum, iar bâta din mâna dreaptă este pătată de sânge – un detaliu simbolic ce sugerează comiterea unei crime de către jandarm (*fig. 13*). Expresia „taie și spânzură” este transpusă vizual în anul

[34] Amintim în acest caz de interviul efectuat de Ana Molcosean, Alexandru Molcosean, „Instaurarea administrației sovietice în județul Bălți: mărturiile familie Frunză”, în *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique*, 2024, vol. 6, pp. 166–176. Intervievatul Gheorghe Frunză (10 noiembrie 1931 – †10 decembrie 2023), locuitor al satului Pîrlița, raionul Fălești mărturisește: „Eu m-am născut la români. Și către mine se căinau (plângeau) mulți că „românii băteau”. Băteau. Și tatăl meu o fost jandarm. În fiecare sat era postul de jandarmi: doi jandarmi și șeful de post. Toată ziua se hodineau, da’ seara, auzeau câinele bătând în mahala ceea, că erau găinari de aceia, furau găini, și jandarmii îi prindea. […] Iaca așa, la hoți le făceau bătaie, la cei care furau. La gospodari nu le făceau așa ceva”, p. 167.

1930 prin publicarea unei caricaturi care contrapune două lumi distincte: în Basarabia, pe malul drept al Nistrului, este ilustrat un jandarm ţinând un bici în mâna dreaptă, într-o postură de stăpân atotputernic. În spatele acestuia se conturează imaginea unui ţăran istovit, un peisaj devastat – pământ pârjolit, o construcţie dărâmată, două cadavre atârnate de ramurile unor copaci – precum și un fum dens care acoperă cerul, în timp ce ţevile a trei tunuri sunt îndreptate spre RASSM. Pe malul stâng al Nistrului, o mulţime de oameni privesc spre Basarabia, iar în fundal, sub razele unui soare impunător, se disting furnalele uzinelor și schelele metalice, elemente simbolice ce sugerează amploarea procesului de edificare a socialismului prin industrializare (*fig. 14*). Un alt aspect scos în evidenţă de caricatura propagandistică viza „grija" României faţă de Basarabia – dezvoltarea sistemului penitenciar. Imaginea îl prezintă pe jandarm în interiorul unei închisori, iar două mâini apucă gratiile unei uși (*fig. 15*). Caricatura este însoţită de textul: „Așa are *grijă* muma România de Basarabia".

În contextul în care este animată ideea conform căreia jandarmii români au recurs la acte de violenţă la adresa civililor din Basarabia, se conturează întrebarea dacă aceștia, la rândul lor, erau sancţionaţi de superiori sau de autorităţile centrale? Relevant în acest caz este un document emis de Directoratul General al Internelor din Chișinău: „Domnule Preşedinte, avem onoare a vă comunica că Prefectura Judeţului Chișinău, la ordinul ce i-am dat cu privire la cercetarea plângerii locuitorilor din cătunul Cristești contra șefului de post Bolţun, ne raportează cu nr. 9091/921, că plângerea găsindu-se intentată, Jandarmul Plutonier Șchiopu Gheorghie, în contra căruia era îndreptată plângerea, a fost pedepsit cu trei zile închisoare pentru faptul de bătaie"[35]. Totodată, jandarmii erau anchetaţi și pentru acţiuni cum ar fi arestarea ilegală, în cazul acesta a fost vizat plutonierul major Rusin, șeful Secţiei Sireţi pentru faptul că l-ar fi arestat pe învăţătorul din comuna Cojușna, Pavel Gavrilan[36]. Un alt caz vizează investigarea șefului Poliţiei Comisariatului Gării din Chișinău, în urma unei plângeri depuse împotriva acestuia de către un cetăţean ucrainean de origine evreiască, care a fost reţinut, iar asupra sa a fost descoperită o corespondenţă voluminoasă redactată în limbile ebraică și rusă[37]. Existenţa unor

[35] Agenţia Naţională a Arhivelor, Direcţia Generală a Arhivelor (în continuare ANA DGAN), Fondul 1892 al *Comisiunii de unificare pentru Basarabia,* dosar 5, f. 179.

[36] *Ibidem,* f. 191.

[37] *Ibidem,* f. 208. Presupusul inculpat era suspectat că, folosindu-se de bilet de identitate fals, trecea Nistrul și transmitea bolșevicilor corespondenţă ori alte materiale colectate din Basarabia.

asemenea materiale conturează ipoteza potrivit căreia, în momentul depunerii unor plângeri de către cetăţenii din Basarabia, adresate organelor competente, erau declanşate anchete de serviciu împotriva celor învinuiţi. Prin urmare, se poate admite că jandarmii din Basarabia au recurs, în anumite situaţii, la acte de violenţă asupra populaţiei, totuşi, asemenea fapte nu au fost tolerate de administraţia românească, fiind aplicate sancţiuni disciplinare corespunzătoare. Aşadar, în contextul denigrării administraţiei româneşti în Basarabia, unele „studii" istoriografice au abordat ideea decontextualizării fenomenului violenţei jandarmilor români.

Mişcările muncitoreşti şi conflictele sociale din Basarabia au fost prezentate de propaganda din RASSM drept răscoale cu caracter bolşevic. În acest context, în anul 1932 este publicată o caricatură care înfăţişează teritoriul Basarabiei cuprins de focul revoltelor „socialiste": norii de fum sunt marcaţi cu simboluri bolşevice – steaua, secera şi ciocanul încrucişate – iar un jandarm român abia reuşeşte să facă faţă situaţiei, străduindu-se să ţină în braţe provincia. Caricatura, sugestiv intitulată *„Pisică incomodă"*, ilustrează dificultatea autorităţilor române de a controla regiunea (*fig. 16*). De facto, în contextul izbucnirii crizei economice din 1929, în Basarabia au apărut conflicte dintre angajaţi şi patroni, dar acestea au fost soluţionate pe diverse căi, fiind utilizate în acest sens formele democrate: „prin tratative directe între părţi; prin conciliere conform legii din 1920; prin arbitraj voluntar; prin arbitraj obligat conform legii din 1920; prin plecarea salariaţilor; prin concedierea salariaţilor; prin renunţarea părţilor la conflicte; prin îndemnarea salariaţilor să se adreseze justiţiei; prin admiterea tuturor cererilor salariaţilor; prin admiterea parţială a cererilor salariaţilor; prin respingerea cererilor salariaţilor"[38]. Conform datelor oficiale, în 1930, majoritatea tensiunilor apărute între angajaţi şi patroni au fost soluţionate prin concilieri şi prin admiterea cererilor angajaţilor.

Un subiect mai puţin abordat în istoriografia sovietică, dar şi în cea statalistă contemporană din Republica Moldova, îl constituie problema educaţiei şi a politicilor de alfabetizare a populaţiei din Basarabia. În contextul demarării unui amplu program de şcolarizare a maselor, istoricii sovietici au evitat să susţină sau să argumenteze ipoteza privind pretinsa calitate inferioară a învăţământului românesc. Această reticenţă poate fi explicată şi prin prisma unei expresii frecvent utilizate de persoanele în vârstă, născute în perioada Regatului Român – „a face şcoală la români". Expresia respectivă reflectă percepţia asupra rigurozităţii sistemului educaţional românesc şi asupra exigenţei

[38] „Anuarul statistic al României (1930)", Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1932, pp. 232–233.

învăţătorilor din perioada interbelică. În pofida acestor lucruri, în RASSM, elementul educaţional românesc din Basarabia a fost abordat în paginile revistei moscovite „Krasnaia Besarabia". Depistăm existenţa unei caricaturi care-l surprinde pe un jandarm român cu un bici în mână în timp ce calcă pe o grămadă de cărţi, în faţa unor ţărani smeriţi ce sunt redaţi într-un con de semi-umbră (*fig. 17*). Caricatura publicată în 1931 anticipează cu fidelitate politica Germaniei naziste, care se va contura oficial începând cu anul 1933, interzicerea şi arderea cărţilor reprezentând o luptă simbolică a regimului împotriva ideilor şi a gândirii libere.

Amplasarea personajelor într-un spaţiu întunecat sugerează metaforic „întunericul" care s-a aşternut peste Basarabia, populaţia fiind condamnată să trăiască într-o stare de „noapte" spirituală. În contrast, locuitorii RASSM sunt prezentaţi ca fiind „luminaţi" de soarele socialismului, care, prin intermediul educaţiei şi a culturii, le oferea acces la progres și cunoaștere[39]. De fapt, mesajul propagandistic transmis în societatea din RASSM nu corespunde realităţilor, or, adoptarea Legii Învățământului Primar obligatoriu urmărea să contribuie la lichidarea analfabetismului în masă din Basarabia, care s-a aflat sub ocupaţie imperială începând cu 1812. Abordând comparativ fenomenul ratei de alfabetizare a populaţiei din Basarabia, ajungem la concluzia că „în perioada 1897[40]–1930, proporţia ştiutorilor de carte din Basarabia s-a dublat, în timp ce populaţia acesteia a sporit cu 46,6%. […] între cele două recensăminte, numărul ştiutorilor de carte din Basarabia a sporit de la 299.455 în 1897 la 855.362 de persoane în 1930, inclusiv al populaţiei masculine ştiutoare de carte de la 216.631 în 1897 la 570.218 în 1930 şi al celei feminine, de la 82.824 la 285.144 în aceeași perioadă"[41]. Către sfârșitul anului 1939 „populaţiunea şcolară se ridică la 347.747 elevi şi eleve, cu o frecvenţă de 80% din tineretul obligat la şcolaritate. În 1940 fiinţau în Basarabia 2.628 şcoli primare cu 4.653 săli de clasă şi cu personal didactic de ambele sexe alcătuit din 7.581 învăţători

[39] Bolșevicii au recurs frecvent la teme propagandistice menite să sugereze că Revoluţia din 1917 i-a transformat pe aceştia în „aducători de lumină", în opoziţie cu Imperiul Rus, prezentat drept o forţă care nu a făcut decât să „întunece" conştiinţa oamenilor, în special prin instrumentalizarea religiei. A se vedea un studiu relevant la acest subiect Alexandru Molcosean, *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924–1926),* în „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", 2023, nr. 1 (68), pp. 95–101.

[40] În 1897, la 28 ianuarie a fost efectuat unicul recensământ oficial rusesc desfășurat la scară largă în Basarabia.

[41] Nicolae Enciu, *O istorie social-economică a Basarabiei interbelice: monografie,* Chișinău, Editura Universităţii de Stat din Moldova, 2023, pp. 312–313.

și maeștri”[42]. Prin urmare, mesajul ideologic referitor la interzicerea cărților în Basarabia era unul falsificat, difuzat în stânga Nistrului cu scopul a crea în societate iluzia unei preocupări constante a statului față de bunăstarea populației din RASSM, în contrapondere cu situația „moldovenilor” din Basarabia românească.

Un ultim element relevant pentru analiza integrării sociale a Basarabiei în cadrul României îl constituie apariția și amplificarea fenomenului antisemit în anii 1920, manifestat cu precădere în mediul universitar. În contextul procesului de construcție a națiunii române, studenții evrei – care reprezentau cea mai numeroasă minoritate din universitățile țării – au fost percepuți drept un obstacol în calea formării unei intelectualități românești autohtone. La această percepție au contribuit mai mulți factori, precum condițiile precare de trai din căminele studențești, intensificarea concurenței dintre studenții români și cei evrei, dar și teama generată de asocierea comunității evreiești cu fenomenul bolșevic existent în România acelei perioade[43]. În plus, radicalizarea discursului antisemit în rândul studenților români a fost stimulată și de anumite cadre didactice universitare. Nu este întâmplător faptul că profesorul Alexandru C. Cuza a exercitat o influență decisivă asupra lui Corneliu Zelea Codreanu, devenind mentorul acestuia în elaborarea și promovarea unei ideologii politice profund antisemite.

Valorificând conflictele sociale existente în România, bolșevicii au amplificat și instrumentalizat această problematică în cadrul RASSM. Potrivit ideologiei socialiste, se promova amalgamarea mai multor națiuni, cu scopul de a consolida ulterior ideea „prieteniei popoarelor”. Un exemplu relevant în acest sens îl constituie publicarea, în anul 1930, a unei caricaturi care îl înfățișează pe profesorul A. C. Cuza ștergând cu o cârpă lama unui cuțit însângerat, în timp ce, în plan secund, poate fi observată o posibilă victimă (*fig. 18*). Sub braț, A. C. Cuza poartă o carte voluminoasă, intitulată în limba rusă „Как устраивать погромы. Руководитель для студентов” (n. trad. – *Cum să*

[42] Ion I. Nistor, *Studii privind istoria românilor dintre Prut și Nistru,* București, Fundația Culturală Magazin Istoric, 2011, p. 92.

[43] Conform aprecierii Irinei Livezeanu, „mișcarea naționalistă studențească era și o reacție împotriva activității socialiste ce izbucnise imediat după război. Naționaliștii au legat acest val de militantism roșu cu posibile planuri ale bolșevicilor ruși privind teritoriile nou dobândite de România. Pentru a complica lucrurile, un număr mare de refugiați evrei ucraineni au venit în Basarabia în timpul războiului civil din Rusia, iar la universitățile din Iași, Cernăuți și Cluj numărul studenților evrei (mai cu seamă din Basarabia) era considerabil”. Vezi Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare (1918–1930),* București, Editura Humanitas, 1998, pp. 290–291.

organizezi un pogrom[44]*. Ghid pentru studenți).* Astfel, se evidențiază unul dintre fenomenele sociale particulare existente în Basarabia, care, prin intermediul caricaturii propagandistice din RASSM, surprinde și reflectă realități ale României interbelice. O descoperire interesantă făcută de noi în cadrul efectuării documentării la acest subiect constă în identificarea a două surse iconografice (mărci poștale pe care nu este trecută nicio valoare) cu caracter antisemit. În primul caz este vorba de o marcă ce-l are în prim-plan pe Corneliu Zelea Codreanu, iar în fundal apare svastica nazistă (*fig. 19*). Sursa este inscripționată „Corneliu Zelea Codreanu – eroul studenţimei". În cel de-al doilea caz, în partea superioară a unui timbru este textul: „E sigur că Hristos a înviat!". În centru este amplasată svastica nazistă, iar dedesubt notația: „Deci e sigur că va învia și dreptatea românească iar Românii vor birui pe Jidani scoțându-i afară din ţara românească pe care au cotropit-o!" (*fig. 20*). Așadar, cele două surse iconografice descoperite ar putea reprezenta o raritate filatelică deoarece acestea nu variază în niciun catalog[45] al mărcilor poștale românești și nu au fost întâlnite în circuitul științific[46].

Segmentul economic din Basarabia nu a fost trecut cu vederea de presa din RASSM. Provinciei dintre Prut și Nistru i-au fost consacrate câteva lucrări satirice care ilustrează sărăcia teritoriului în timpul marii crize economice, presiunea fiscală a statului asupra locuitorilor precum și „Raiul" prosperității și bunăstării din stânga Nistrului. Pentru a atrage Basarabia în zona de influenţă a URSS, autoritățile din RASSM au organizat această republică sub forma unui „adevărat poligon pentru efectuarea celor mai oribile experimente politice, sociale, economice și culturale"[47], urmărind în același timp ca teritoriul din stânga Nistrului să servească drept „magnet pentru Basarabia". Astfel, bolșevicii au avut grijă să investească resurse financiare și materiale masive pentru a electrifica satele de pe malul Nistrului, cu scopul de a atrage privirile

---

[44] Găsim de cuviinţă să menţionăm că pogromul, în calitate de fenomen antisemit s-a manifestat la Chișinău (1903 și 1905) și la Iași (27–30 iunie 1941). În anii 1930 România a cunoscut violenţe antisemite, dar care nu s-au ridicat la nivelul pogromurilor amintite anterior.

[45] Corneliu Spineanu (coord. Angela Harnaj), *Catalogul mărcilor poștale românești (1858–1947),* vol. 1, București, Direcția generală a poștelor și telecomunicațiilor, 1984.

[46] Pentru a scoate în evidenţă implicarea directă a statului român în fenomenul antisemit, textul ce însoțește mărcile poștale este următorul: „Mărci cu lozinci pogromiste răspândite în România și Basarabia de organizații antisemite, cu participarea activă a instituțiilor de stat", „Krasnaia Besarabia", Moscova, nr. 5–6, 1931, p. 14.

[47] *Moldovenii sub teroarea bolșevică: Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova,* Chișinău, Editura Serebia, 2010, p. 8.

țăranilor basarabeni; amplasarea tehnicii agricole (în special a tractoarelor) pe ogoarele republicii; construirea fabricilor ale căror coșuri de fum să ilustreze progresul tehnologic și științific etc.

În anul 1934, la aniversarea a zecea de la constituirea RASSM, președintele SCN[48] Consiliului al RASSM, Gr. Starîi[49], releva următoarele aspecte ale propagandei agricole bolșevice: „Nistrul nu este un râu atât de larg, ca să poată împiedica privirea populației numeroase de pe amândouă malurile; noile noastre zidiri, numărul colosal de tractoare și tot felul de mașini complicate, fumul uzinelor noastre, sirenele de pe malul stâng, pe de o parte, și sunetul plictisitor al bisericilor de pe partea dreaptă, nu pot să nu slujească ca niște arătări pentru populația de pe amândouă malurile și nu în zadar, uneori, pe malul drept al Nistrului se adună în grămadă sute de oameni, călcând ordinele aspre ale jandarmeriei române, pentru a se uita cum lucrează mașinile noastre agricole complicate, nu în zădar soldații români se uită cu jind înspre partea noastră și, uitând o bucată de vreme despre tot ce văd că-i înconjoară, se uită la viața clocotitoare din republica noastră”[50]. Aceleași motive sunt reluate și în romanul lui Ion C. Ciobanu, *Codrii.* Autorul redă, scena unei dispute purtate în mijlocul unui grup de țărani basarabeni pe marginea agriculturii din stânga Nistrului. Astfel, țăranul Tudorache menționa: „Mașini sunt, mașinile ară, mașinile seamănă, mașinile strâng. Așa-i dincolo de Nistru. Iese combainul[51], seceră, treieră și paiele le lasă, și pleava o alege”[52]. Cele prezentate anterior pot fi identificate în detaliile unei caricaturi publicate în 1926. Imaginea surprinde capul unui jandarm care se ivește de după un gard înalt, ridicat pe malul Nistrului. Pe teritoriul RASSM este reprezentat brațul unui „moldovean” – sugerat de prezența unei cămăși decorate cu motive tradiționale românești

[48] SCN – Sovietul Comisarilor Norodnici.

[49] Grigore Starîi, membrul troicii pentru organizarea RASSM, președinte al Comitetului Revoluționar Militar și președinte al Comitetului Executiv Central din RASSM. În 1937 este inclus în categoria „dușmanilor poporului” și împușcat la 11 octombrie aceluiași an. Vezi studiul extins semnat de Elena Negru, *Decimarea elitelor politice din RASSM: Cazul Grigore Starîi,* în „Destin Românesc”, nr. 2 (66), 2010, pp. 32–39.

[50] *10 ani ai RASSM. Sesia jubiliară a CEC RASSM,* Tiraspol, Editura de Stat a Moldovei, 1934, p. 37. A se vedea în acest sens un studiu relevant care surprinde strategia autorităților din RASSM pe marginea constituirii colectivelor agricole pe malul Nistrului. Alexandru Molcosean, *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924–1930),* în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2023, nr. 1–2 (133–134), pp. 182–193.

[51] Combină de recoltat păioase.

[52] Ion Ciobanu, *Codrii,* Chișinău, Editura Lumina, 1989, p. 85.

– al cărui pumn strâns conturează un gest insultător, cunoscut sub denumirea de „figa". Acest gest exprimă un refuz categoric sau funcţionează ca echivalent gestual peiorativ al ideii de „nimic". Caricatura este însoţită de textul: „Îi pare rău!" (*fig. 21*).

Reforma agrară din 1921, promovată intens de autorităţi în scopul împroprietăririi ţăranilor lipsiţi de pământ, a generat o serie de disfuncţionalităţi, dintre care se remarcă incapacitatea multor beneficiari de a-și onora obligaţiile financiare impuse pentru achitarea terenurilor primite, precum și accesul limitat la creditele agricole. Acest fenomen este reflectat și în romanul *Moromeţii* de Marin Preda. Autorul surprinde scena în care un funcţionar al statului încearcă să obţină de la Ilie Moromete sumele datorate pentru credit sau alte bunuri materiale care ar fi putut fi echivalate cu valoarea datoriei[53]. O scenă similară este ilustrată într-o șarjă din 1927, care surprinde un ţăran trântit la pământ și biciuit de un jandarm, în timp ce un al doilea îl ameninţă cu revolverul. În plan central este reprezentat colectorul de taxe, cu un catastif sub braţ, care își întinde mâna în direcţia ţăranului (*fig. 22*).

Declanșarea crizei economice din 1929 s-a resimţit cu preponderenţă și în spaţiul românesc. Scăderea accentuată a preţurilor, închiderea fabricilor și a întreprinderilor industriale, precum și creșterea șomajului „a inaugurat un deceniu de incertitudine socială și politică"[54] în România. Prin urmare, o bună parte din „muncitorii agricoli basarabeni (estimaţi la circa 18.077 de persoane sau 3.6% din totalul muncitorilor activi), lipsiţi de posibilitatea obţinerii oricărui câștig din agricultură, privaţi de șansa plasării în câmpul muncii din Basarabia, se vedeau nevoiţi a practica munci agricole sezoniere pe diferite moșii din alte regiuni ale României interbelice, de cele mai multe ori oneroase"[55]. Astfel, efectele globale ale Marii Crize s-au răsfrânt cu duritate asupra provinciei basarabene, aflată într-un amplu proces de transformare și integrare în corpul României Mari.

Uniunea Sovietică a profitat din plin de decalajele economice ale statelor capitaliste, urmărind implementarea unei strategii rapide de consolidare a propriului sistem economic. Literatura sovietică a prezentat criza economică drept un moment favorabil pentru URSS. În lucrarea *Istoria RSS Moldovenești* este consemnat un citat atribuit lui Stalin, care, în 1929, ar fi declarat: „Atunci când vom pune Uniunea RSS pe automobil, iar pe mojic pe tractor las' să încerce să

[53] Marin Preda, *Moromeţii,* vol. I, București, Editura Cartex Serv, 2004, pp. 95–99.

[54] Keith Hitchins, *Scurtă istorie a României,* Iași, Editura Polirom, 2015, p. 204.

[55] Nicolae Enciu, *Populaţia rurală a Basarabiei în anii 1918–1940,* Chișinău, Editura Epigraf, 2002, p. 174.

ne ajungă din urmă stimabilii capitaliști”[56]. Oportunismul lui Stalin a contribuit la declanșarea colectivizării forțate a agriculturii în cadrul primului cincinal sovietic (1928–1932).

Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească a cunoscut tragedia colectivizării violente, manifestată prin intimidarea populației rurale, deportarea țăranilor înstăriți, organizarea actelor de violență împotriva gospodăriilor țărănești prospere, lipsirea de drepturi civice, inclusiv de dreptul de vot, precum și prin foametea organizată de la începutul anilor 1930. În contrapondere, mesajul propagandistic destinat circulației în Basarabia urmărea prezentarea acestei republici drept un model de urmat pentru România.

În acest context, în anul 1933 a fost publicată o caricatură în care un schelet, pe al cărui craniu este inscripționat cuvântul „Criza”, își sprijină mâna pe umărul unui jandarm român. Acesta încearcă, la rândul său, să țină cu forța în brațe o țărancă îngrozită (pe fusta femeii fiind scris textul „Basarabia”), care își îndreaptă privirea disperată peste Nistru, unde, pe celălalt mal, este reprezentat un far, iar în zare se distinge o stea cu cinci colțuri (*fig. 23*).

Caricaturile propagandistice difuzate în cadrul RASSM au construit o imagine denaturată a integrării socio-economice a Basarabiei în România interbelică, utilizând stereotipuri vizuale menite să evidențieze opresiunea, sărăcia și stagnarea provinciei. Prin accentuarea excesivă a violenței administrației românești, a presiunii fiscale și a conflictelor sociale, aceste reprezentări au ignorat complexitatea realităților istorice și au simplificat procesele de integrare aflate în desfășurare. În contrast, RASSM este prezentată ca un spațiu al progresului economic și al bunăstării sociale, imagine menită să funcționeze ca alternativă ideologică și instrument de atracție pentru populația de pe malul drept al Nistrului. Astfel, caricatura propagandistică nu reflectă fidel realitățile socio-economice ale Basarabiei, ci trebuie interpretată ca un instrument de manipulare vizuală, integrat într-un discurs politic mai amplu de delegitimare a apartenenței acesteia la statul român.

Concluzii

În concluzie, problematica Basarabiei a fost integrată, după 1924, într-un amplu mecanism geopolitic și ideologic sovietic, iar constituirea RASSM a reprezentat nu doar un act administrativ, ci un instrument strategic orientat împotriva statului român. Prin intermediul presei și mai ales al caricaturii,

[56] *Istoria RSS Moldovenești,* vol. II, Chișinău, Editura Pedagogică de Stat a RSS Moldovenești, 1955, p. 156.

autorităţile sovietice au construit o naraţiune coerentă menită să conteste legitimitatea Unirii din 1918 și să prezinte Basarabia drept o provincie „ocupată” și exploatată. Caricatura s-a dovedit un instrument propagandistic extrem de eficient, adaptat unei societăţi marcate de analfabetism și diversitate etnică. Prin simboluri simple și contraste vizuale puternice – jandarmul român violent versus ţăranul asuprit, Basarabia „în lanţuri” versus RASSM „luminată” de progres – imaginea a reușit să transmită rapid mesaje ideologice complexe. Astfel, realităţi parţiale sau situaţii izolate au fost generalizate și transformate în „probe” ale unui regim represiv, în timp ce propriile practici autoritare ale sistemului sovietic erau trecute sub tăcere.

Prin exagerare, simplificare și polarizare, caricatura a funcţionat ca un mecanism de modelare a percepţiilor colective, contribuind la consolidarea proiectului moldovenist și la legitimarea revendicărilor sovietice asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Ea nu reflectă fidel realităţile interbelice, ci trebuie înţeleasă ca parte integrantă a unui aparat de propagandă centralizat, orientat spre influenţarea opiniei publice și remodelarea identitară a populaţiei din regiune.

Anexe

Fig. 1. „Plugarul Roș”, 15 iunie 1924, p. 2.

Fig. 2. „Krasnaia Besarabia”, nr. 1, 1926.

Fig. 3. „Krasnaia Besarabia”, nr. 2, 1926.

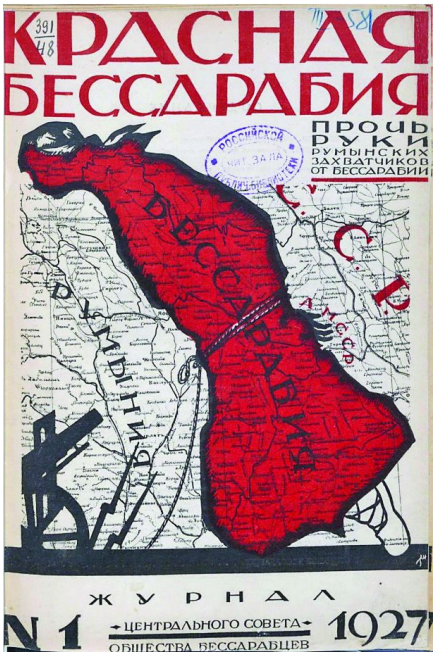

Fig. 4. „Krasnaia Besarabia”, nr. 1, 1927.

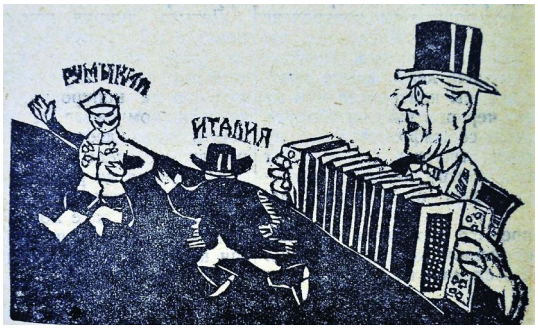

Fig. 5. „Plugarul Roș”, 15 martie 1927, p. 1.

Fig. 6. „Plugarul Roș”, 12 aprilie 1927, p. 1.

Fig. 7. „Krasnaia Besarabia”, nr. 2, 1930, p. 10.

Fig. 8. „Drumul leninist”, 14 iunie 1931, p. 4.

Fig. 9. „Plugarul Roș", 15 iunie 1927, p. 1.

Fig. 10. „Plugarul Roș", 26 ianuarie 1927, p. 5.

Fig. 11. „Plugarul Roș", 29 martie 1927, p. 1.

Fig. 12. „Krasnaia Besarabia", nr. 2, 1926, p. 41.

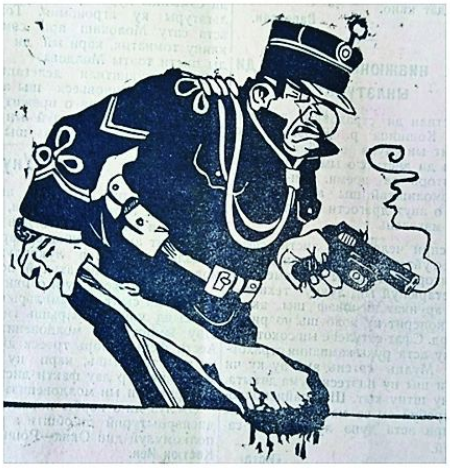

Fig. 13. „Plugarul Roș”, 20 decembrie 1927, p. 4.

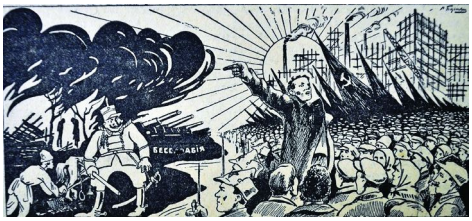

Fig. 14. „Plugarul Roș”, 24 mai 1930, p. 2.

Fig. 15. „Plugarul Roș”, 26 ianuarie 1927, p. 2.

Fig. 16. „Krasnaia Besarabia”, nr. 5, 1932, p. 21.

Fig. 17. „Krasnaia Besarabia”, nr. 7, 1931, p. 21.

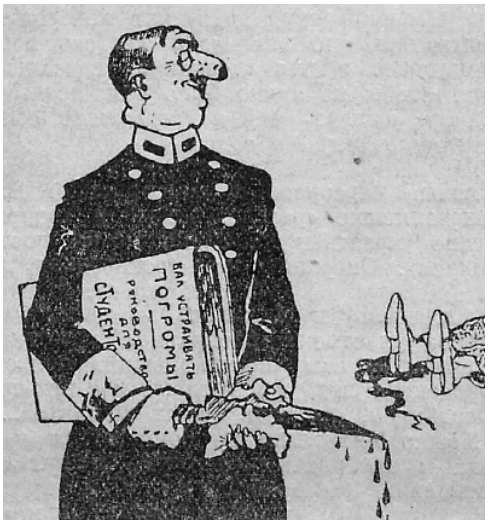

Fig. 18. „Krasnaia Besarabia”, nr. 1, 1930, p. 26.

Fig. 19. „Krasnaia Besarabia”, nr. 5–6, 1931, p. 14.

Fig. 20. „Krasnaia Besarabia”, nr. 5–6, 1931, p. 14.

Fig. 21. „Plugarul Roș”, 17 noiembrie 1926, p. 1.

Fig. 22. „Plugarul Roș”, 13 decembrie 1927, p. 3.

Fig. 23. „Krasnaia Besarabia”, nr. 7, 1933, p. 21.